
El monestir medieval de Sant Bartomeu de Bell-lloc (Cantallops - Alt Empordà)

Per LLUÍS SERRANO i JIMÉNEZ*

* Estudiant d'història (Universitat de Girona).

INTRODUCCIÓ

El present article s'estructura bàsicament a partir de diferents treballs publicats. Hi manca una recerca de les diferents fonts arxivístiques. Aquestes fonts podrien donar molta més informació i una millor contextualització del monestir objecte d'aquesta redacció. També una millor descripció de l'ordre monàstic hagués donat una visió molt més àmplia i consistent. Fet aquest aclariment, cal dir que la pretensió final és mostrar un estat de la qüestió, fer un repàs del publicat i, des de la distància i la prudència, donar una explicació més àmplia de l'abandonament del monestir i trasllat de la comunitat a Peralada. D'altra banda, l'estat de les ruïnes –gairebé inapreciables– fa que cobri un interès especial. Es tracta, una mica, de rescatar de l'oblit i la deixadesa el que fou el primer monestir femení d'aquestes contrades.

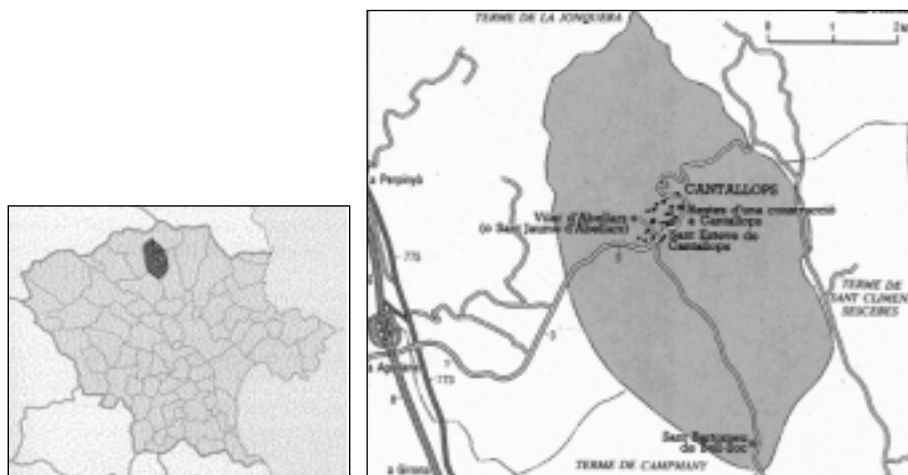
Les canongesses seguien la regla de Sant Agustí i, en els seus inicis, només hi podien accedir donzelles de condició noble. La fundació data de 1222 i fou feta per Guillema de Capmany, tot i que el 1207 ja hi ha referències d'aquest monestir. El vescomte Dalmau de Rocabertí va fer donació del territori i hi va donar protecció. Aviat varen arribar les rendes i les donacions dels diferents senyors empordanesos. Tot i una etapa de prosperitat, la situació del monestir, prop dels colls de Panissars, Portús i Banyuls, així com el trànsit continu d'exèrcits, va fer que aquest lloc fos inestable i perillós per a les monges. Així, trobant-se en una situació vulnerable, la comunitat es va traslladar a Peralada el 1391. Aquesta és l'explicació principal que han donat diferents treballs per interpretar el canvi d'ubicació.

El context general de l'època era el d'una societat feudal plenament consolidada. En el pla polític trobem que a la parròquia de Cantallops hi ha la presència d'un cavaller, castlà o petit senyor feudal que ha pres el nom del lloc.⁽¹⁾ Aquest habitava al castell o recinte emmurallat, actual nucli antic. Aquesta petita noblesa estableix aliances a través del matrimoni. Aconsegueix rendes de

1. Al segle XII un personatge anomenat Bernad de Cantalups fou posat com a ostage, entre altres valedors, a disposició del comte Gausfred III del Rosselló en garantia de l'ajuda que li prestaria "*sim de Recesen tibi usque habeas eum in sana pace, sines engan*". CATALÀ i ROCA, Pere, Director. *Els Castells Catalans*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 1969, pàg. 564.

diferents indrets i intenta consolidar el seu poder a través de petites donacions a l'església. Els trobem fent llegats a petites ermites o dotant esglésies de castells.⁽²⁾ Així també, en testaments, es troben escollint sepultura a Sant Bartomeu de Bell-lloc.⁽³⁾ Aquesta era una manera d'assolir un cert prestigi social i de reforçar el seu estatus. Hem de suposar que el gruix de la població s'estenia als voltants de l'església de Sant Jaume, en el vil·lar d'Abellars, a uns 400 metres sobre el nivell del mar. Encara avui podem resseguir les ruïnes d'aquest veïnat. Està situat al nord-oest del poble de Cantallops, a prop de l'antic camí que portava a la Jonquera en direcció Agullana. Part del terme de Cantallops era de domini d'aquesta petita noblesa i aquest territori estava integrat dins el vescomtat de Peralada o Rocabertí.⁽⁴⁾ Aquest vescomtat a la vegada estava dins del comtat d'Empúries, un dels més poderosos i independents d'època medieval.⁽⁵⁾ Totes aquestes relacions es regulaven a través de contracte feudovassallàtic. Per mitjà d'aquests pactes els diferents senyors es repartien el territori i la jurisdicció.

MAPA I LOCALITZACIÓ GEOGRÀFICA

Mapes extrets de La Catalunya Romànica. Volum IX, L'Empordà - II. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1990, pàg. 441.

2. Dolça, viuda de Dalmau de Cantallops, fa llegats a Sant Jaume d'Abellars i Santa Margarida del castell de Requesens, 1348. Bernat de Cantallops, donzell, fa un llegat a la capella del mateix castell, 1356. MARQUÈS i PLANAGUMÀ, Josep Maria. *Ermites i Santuaris de la Diòcesi de Girona*. Girona: Diputació de Girona, 2000, pàg. 62

3. 1269 desembre 30. Testament d'Ermessendis de Palol, esposa de Ramon de Cantallops, que pren per marmessors el seu marit, el seu germà Ramon de Palol i el seu nebot Berenguer; elegeix sepultura a Sant Bartomeu de Bell-lloc; fa llegats de devoció; llega al seu marit 450 sous que ja li havia prestat, i institueix hereu el seu fill Arnau, de béns situats a Banyuls dels Aspres. Notari: Vidal Bernat d'Om, de Cabanes. Mides: 22 x 24 cms. Arxius Incorporats. Pia Almoïna. Ref. Doc.: P-002-01979 <http://www.arxiuadg.org/index3.htm>

Cal destacar i reconèixer la feina de buidatge realitzada per Josep M. Marquès a l'Arxiu Diocesà i la confecció junt amb Pere Trijuque de l'esmentada Web, una bona eina per a la investigació històrica.

4. El vescomte de Peralada, a partir de mitjan segle XII, té el títol de vescomte de Rocabertí. Aquest tenia la residència a la vila de Peralada. A partir de 1599 el vescomte de Rocabertí es converteix en comte de Peralada.

5. El comtat d'Empúries no es va integrar plenament al de Barcelona fins el 1402.

A l'extrem nord-oriental de la província de Girona, a l'Alt Empordà, es troba el municipi de Cantallops. El poble està situat a la falda de la muntanya, en un dels contraforts del Puigneulós (1.257 metres), en plena serra de l'Albera, molt a prop de la frontera hispanofrancesa. La població està travessada per la riera de Torrelles i aquesta, estructura, de nord a sud, la geografia del terme. Passat el nucli urbà i travessat aquest curs d'aigua comença el pla de Cantallops, zona de transició cap a la plana empordanesa o l'Empordà pròpiament dit, com així ho anomenen els autòctons. Així doncs, aquest poble muntanyenc, a només 200 metres sobre el nivell del mar, s'ha caracteritzat bàsicament per una economia agrària i ramadera fins a la meitat dels anys noranta del segle XX i complementada pel carboneig i altres feines de bosc fins als primers seixanta.

El poble té diverses restes neolítiques representades per sis dòlmens, un dels quals, darrerament se situa al municipi veí de la Jonquera.⁽⁶⁾ La documentació medieval dóna notícies de dues esglésies, un monestir i un castell. Actualment només resta d'empeus l'església parroquial, dedicada a Sant Esteve; restes de murs del castell o recinte emmurallat i una torre de defensa d'aquest que va ser reconvertida i habilitada com a campanar. Del monestir objecte d'estudi només en queden restes escadusseres i està per determinar l'emplaçament de l'església de Sant Jaume d'Abellars, documentada a principi del segle XI⁽⁷⁾ i amb una referència interessant al *Diccionario* de Pascual Madoz.⁽⁸⁾

Si sortim del poble, a quatre quilòmetres en direcció sud, en el camí rural que porta a la carretera de Sant Climent a Capmany –l'antic camí de Peralada a Requesens– i a la riba del Torrelles, trobem el mas de Bell-lloc. En aquest indret, l'erudit Joan Badia va trobar restes de ceràmica comuna romana a la dècada dels setanta. Ens sorprendrà la torre que domina el terreny propietat d'aquesta heretat. Alguns l'han qualificat d'estil neogòtic, com el mas, que ha estat reformat diverses vegades. L'última reforma important és del segle XVIII, del 1761, tal com podem llegir en una inscripció de la paret de la façana principal situada a ponent. És una època d'expansió agrària i econòmica. A pocs metres, just sota el mas, hi ha un molí fariner. El llinard de la porta d'aquest molí ens indica que fou construït o reformat el 1764. El mas, però, com veurem amb més detall, ja està documentat en el segle XIII, quan consta un cortal en una donació de les terres, a la priora Guillemma, per part del vescomte de Rocabertí. Pels voltants del mas hi ha diverses fonts, entre les quals podem destacar la font de Sant Lluís i una font d'aigua sulfurosa. El mas de Bell-lloc fou també refugi de diversos diputats del parlament de Catalunya camí de l'exili, el febrer de 1939.⁽⁹⁾

6. Dolmen del Mas Baleta I. Diferents estudis d'arqueòlegs situaven, de manera intermitent, el dolmen en qüestió, a un i altre terme. L'arqueòleg Josep Tarrús, en el seu últim treball, el situa a la Jonquera. TARRÚS i GALTER, Josep. *Poblats, dòlmens i menhirs: Els grups megalítics de l'Albera, serra de Rodes i cap de Creus*. Girona: Diputació de Girona, 2002.

7. DD.AA. *La Catalunya Romànica*. Volum IX, L'Empordà - II. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1990, pàg. 443.

8. "...confina N. Recasens y la de Francia; E. Espolla; S. Campmani, y O. la Junquera á una leg. por estas direcciones. Dentro de este radio se ven los vestigios o ruinas de una igl. que hubo en la montaña que está á la parte del N..." MADDOZ, Pascual. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*; amb un pròleg d'Antoni Pladevall. Barcelona: Curial, 1985. Facsímil., Madrid, 1845-1849.

9. ROVIRA i VIRGILI, Antoni, *Els Darrers dies de la Catalunya republicana: memòries sobre l'èxode català*; epíleg de Xavier Ferré. 3a ed. Barcelona: Proa, 1999.

RESTES ARQUITECTÒNIQUES I VESTIGIS ARQUEOLÒGICS

Les restes d'aquesta construcció es troben a uns cinquanta metres al nord del mas. Són dins d'un tancat de vaques. Es pot apreciar bé l'absis semicircular de l'església del monestir, dedicada a Sant Bartomeu,⁽¹⁰⁾ com així altres restes de parets. Aquests murs cada vegada es troben més arranats. Actualment no sobrepassen dels vint centímetres d'alçada. L'acció del bestiar té efectes devastadors, i encara més, si tenim en compte la comparació amb fotografies de fa vint-i-set anys.⁽¹¹⁾ Així doncs, el municipi de Cantallops es caracteritza per no tenir cap construcció completa d'època medieval. L'església parroquial fou modificada el segle XIII i XVIII⁽¹²⁾ i s'ha d'acabar de trobar el lloc on s'erigia l'església de Sant Jaume.⁽¹³⁾

10. Bartomeu, a vegades anomenat Natanael, és un dels dotze apòstols. No desenvolupa cap paper en els evangelis, ni en els Fets dels Apòstols. Després de la mort de Crist se li atribueix haver evangelitzat Aràbia i Mesopotàmia, haver anat fins l'Índia i sofrir martiri a Armènia per ordre del rei Astiajes. Li varen arrancar la pell i fou crucificat. La festivitat se celebra el 24 d'agost. DUCHET Sudraux, Gaston i PASTOREAU, Michel. *La Bíblia y los Santos*. Madrid: Alianza Editorial, S.A., 1996, pàg. 56 -57.

11. BADIA i HOMS, Joan. *L'arquitectura medieval de l'Empordà. II - A, ALT EMPORDÀ (Agullana - Peralada)*. Girona: Diputació de Girona, 1981, pàg. 92.

12. El frontis romànic de l'església parroquial de Cantallops va ser parcialment envaït per l'ampliació d'un habitatge entre els anys 1989 i 1990. Així també part de la muralla medieval. El frontis romànic està integrat en el sistema defensiu del castell de Cantallops. Aquest castell, en el moment de l'obra, estava considerat com a Bien de Interés Cultural (BIC) en funció de la Llei 16/1985 del Patrimoni Històric Espanyol, de 25 de juny. El govern i tècnics municipals no varen estar, en cap cas, a l'alçada de les circumstàncies. Actualment, el castell de Cantallops (número de registre: R-I-51-5847) en virtut de la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català, està sota la protecció de Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN).

Webs interessants:

http://www.mcu.es/jsp/plantillaAncho_wai.jsp?id=122&area=patrimonio&contenido=/patrimonio/pp/cbi/brs.jsp&query=/cgi-bin/BRSCGI?CMD=VERDOC&CONF=BASES1.cnf&BASE=INMU&DOCN=000010913&NDOC=1&TXTBUS=CANTALLOPS

<http://cultura.gencat.net/invarquit/Fitxa.asp?municipi=Cantallops&comarca=0&proteccio=0&esti1=0&epoca=0&Submit=Cercar&NRegistre=2&idregistre=698>

També sabem que durant els anys 70 es va destruir part de la muralla medieval en el seu pas per la plaça Major, així com altres sectors (placeta de l'església). Aquest monument estava especialment "protegit" per la legislació franquista: Segons el Decret de 22 d'abril, expedit pel Ministeri d'Educació Nacional i publicat al BOE 5 de maig de 1949, article 1r diu: "*Todos los castillos de España, cualquiera que sea su estado de ruina, quedan bajo protección del Estado, que impedirá toda intervención que altere su carácter o pueda provocar su derrumbamiento*". Aquesta normativa inclou, convencionalment, els castells medievals, com és el cas de Cantallops, els que es construïren abans de l'any 1500, i les esglésies, monestirs amb elements de fortificació. A més, l'article 2n diu: "*Los Ayuntamientos en cuyo término municipal se conserven estos edificios son responsables de todo daño que pudiera sobrevenirles.*"

Així també, el mateix consistori, el 1970, aprofitant l'asfaltat de carrers, va ensorrar el pou medieval de la plaça del fort. (CASERO i MADRID, Just Manuel. "Cantallops, primer rèquiem per un pou". *Revista Presència, secció La Pipa*, núm. 283 de 12 desembre 1970, pàg. 19).

Però el realment greu és la falta de sensibilitat i respecte cap al patrimoni cultural i arquitectònic. Aquesta poca consciència patrimonial d'alguns dels habitants i governants dels nostres pobles és la representació i el resultat del fracàs d'un sistema educatiu i social d'un dels períodes més foscos i poc productius de la nostra història recent.

13. Tomàs Masó, gran coneixedor del terme de Cantallops, va informar que entre el final de la dècada de 1970 i principi de 1980 una retroexcavadora va destruir les restes d'aquesta església i les seves pedres varen ser venudes.

COMENTARI DE LES FONTS

Llibre de notes i Arxiu de les canongesses

La majoria de la informació i treballs publicats sobre Sant Bartomeu de Bell-lloc estan basats en l'estudi i el buidat de diferents fons de la Biblioteca del Palau de Peralada. Un dels documents consultats per l'arxiver del Palau de Peralada, Josep Clavaguera, i autor de l'article "Un monestir medieval a l'Albera", és el *Llibre de notes, de contractes i notícies*, secció F. Reg. 1185.

Un altre document important – i consultat per Clavaguera i en el que es fonamenta el seu article – és el treball inèdit del mossèn Lluís G. Constans. Aquest recull fou presentat al "Certamen històrico-literario de la Biblioteca del Palacio de Perelada" de l'any 1953 i també està dipositat en el fons del Palau (Secció H. Reg. 1290). Mossèn Constans, per realitzar l'esmentat treball, va tenir accés a l'*Arxiu de les canongesses*.

Rationes Decimarum Hispaniae (1279-80)

Als censos dels anys 1279-80 figura la "priorissa de Pulcroloco" en la relació de capelles, esglésies i monestirs que satisfieien la dècima part de les seves rendes –imposició de la seu romana– per contribuir al sosteniment de les croades.

CRONOLOGIA

- 1207 Primera referència del monestir de Bell-lloc.
- 1222 Data de la fundació realitzada per Guillem de Capmany i donació dels terrenys de Bell-lloc per Dalmau, vescomte de Rocabertí.
- 1252 Guillem obté un privilegi de franquícia de tots els súbdits del vescomte Jofre de Rocabertí per estimular donacions, llegats, vendes i testaments al cenobi.
- 1254 Compra de cases, terres i pastures a la parròquia de Santa Eulàlia de Vilanova.
- 1285 Comencen tres anys de forta inestabilitat. El 1285 varen fer entrada pel coll de la Massana les tropes creuades de Felip l'Ardit de França. El monestir sembla ser que fou abandonat. El 1288 tropes de Jaume II de Mallorca envaeixen l'Empordà. En aquest període sembla que les monges varen abandonar Bell-lloc.
- 1311 Alguns homes de Peralada fan capbreu a les monges canongesses de Bell-lloc.
- 1333 La comunitat es ven diversos masos de la parròquia de Sant Julià dels Torts (la Jonquera).
- 1339 Venda dels delmes de la parròquia de Sant Julià dels Torts. Aquesta venda la subscriuen la priora i altres canongesses. Els noms de les monges posa de manifest la procedència noble d'aquestes dones.
- 1347 Establiment d'una peça de terra a l'horta del Llobregat. Venda d'un bancal.

- 1380 El monestir hereta la meitat del delme de Cantallops.
- 1390 Cessió de Felip Dalmau de Rocabertí a Garsenda Çagarriga de l'antic Palau dels vescomtes perquè s'hi puguin establir.
- 1391 Trasllat a Peralada. El bisbe de Girona subscriu el document concedint el permís pel trasllat de Bell-lloc a Peralada.

HISTÒRIA DE LA INSTITUCIÓ

El nostre monestir fou el primer habitat per monges⁽¹⁴⁾ canongesses⁽¹⁵⁾ per aquestes contrades. Seguien la regla de Sant Agustí⁽¹⁶⁾ com els monestirs o canòniques de Vilabertran (1060),⁽¹⁷⁾ Lladó (1090), Ullà (1121) i d'altres. Aquests llocs varen ser centres de poder i focus de cultura per a les rodalies i comarca.

Els principals artífex de colonització de l'Europa medieval i també de l'Empordà foren els monjos benedictins, regla de Sant Benet, però moltes altres ordes religioses i també militars varen influir en aquest moment cultural. L'esperit de la regla de Sant Agustí fou, doncs, la que va empènyer les canongesses. Les primeres notícies del monestir són de 1207. De la fundació, però, en tenim notícies per la transcripció d'un pergamí, a través del *Llibre de notes i contractes i notícies*, dipositat a l'Arxiu del Palau de Peralada. Aquest document, doncs, ens informa també que el 18 d'agost de 1222, el vescomte de Rocabertí fa escriptura de donació a Guillema de Capmany. Diu: "*Primerament se nota y declara en lo present llibre que ab initio lo dit Monestir fou fundat en la Parròquia de Sant Esteve de Cantallops, en lo territori anomenat Bell-lloch,*

14. A vegades hi havia una certa barrera, incomoditat o malfiança cap a les dones que vivien en comunitat: "*Aquesta disponibilitat vers el fenomen religiós en una societat femenina, condemnada a la inferioritat jurídica i moral per la pesant tradició misògina de l'església...*(pàg. 11)...*d'elles no us en refieu massa...i sempre amb les dones sigueu esquerps, i amb gran prudència i discreció parleu amb elles...per estalviar tota ocasió de mal o murmuració. Aquesta difusa incomoditat masculina per a tractar amb ànimes revestides de cossos femenins, també l'antiga inquietud que acompanyava de sempre les manifestacions de l'esperit, en la incertesa d'una codificació (seua) dels signes divins o demoníacs, es posava de relleu cada vegada més en torn de la santedat de la dona*"(Pàg. 21). BENBENUTI i PAPI, Anna (Universitat di Firenze). "La Santedat en àmbits femenins: Funcions i representacions entre l'edat mitjana i l'edat moderna" dins *Santes, Monges i Fetilleres: Espiritualitat femenina medieval*. Revista d'Història Medieval, dossier coordinat per Ferran Garcia Oliver. Universitat de València, vol. 2 (1991), pàg. 9 – 28.

15. La vida canonical decadent a Europa va experimentar una renovació profunda i en sentit diferent a la tradició carolíngia a partir del Sínode de Letrán del 1059, on Hildebrand (després papa Gregori VII) va promoure un retorn a la primitiva *vitae forma o apostolicae vitae forma*. Així varen néixer els canònics regulars, que emetien els tres vots d'obediència, pobresa i castedat i practicaven la vida en comú, inspirant-se en la regla de Sant Agustí. NIETO SORIA, José Manuel i SANZ SANCHE, Iluminado. *La época medieval: Iglesia y cultura*. Tres Cantos Istmo cop. 2002, pàg. 120.

16. Sant Agustí (354-430). Fou pare de l'església i bisbe d'Hipona i un dels teòlegs més importants de l'església catòlica. Se'l representa amb vestits episcopals o bé en hàbit negre amb cenyidor de cuir, propi de les ordes religioses que el tenen com a fundador i patró. Va escriure, entre altres obres, "La ciutat de Déu".

17. "*En el acta de consagració (1060) el obispo de Gerona, con su autoridad episcopal, confirma y concede a la Iglésia de Vilabertrán los diezmos y primicias y oblaciones a los fieles tal com hasta aquel momento los poseyera...Decreta que los clérigos vivan canónicamente seguir la regla de San Agustín, con humildad y pobreza; que ningún clérigo usurpe para sí nada de los bienes de la Iglesia; que todo sea poseído en común y distribuido a cada uno según riquiera las particulares necesidades*". GOLOBARDES VILA, Miguel. *El monasterio de Santa Maria de Vilabertran*. Publicaciones de la Biblioteca del Palacio de Perelada. Barcelona: José Porter Editor, 1949, pàg. 29-30.

En aquesta imatge podem observar un mur de certa alçada. Foto publicada a L'arquitectura medieval de l'Empordà II -A, Alt Empordà (Agullana - Peralada), de Joan Badia i Homs, Girona: Diputació de Girona, 1978, pàg. 92.

Detall de la destrucció de l'anterior mur. Foto: Albert Campsolinas, 1998.

com ne dona llum y declara la subsegüent nota del thenor següent: Sia a tots notori que jo Dalmau Biscomte de Rocabertí per mi y tots los meus, en bona fe y sens ningun engany dono, alabo y fermanent concedesch a tu Guillema de Capmany o a qui voldras deixar-ho o alianar; y també lo lloch religiós a totas las suas voluntats ara y pera sempre fetes en la vida y mort aquell cortical meu integro, ab tot l'honor cult i incult, herm y condret en la mateix cortical pertenyent y ab tots los seus emprius en si que tenen les ayguas, pasturas, entradas y exides en qualsevol part, com y també ab totes les millores o edificis los quals allí, o ahont se podran fer en totes del abisme als nubols, lo qual cortical es en la Parròquia de S. Esteve de Cantallops". La cita assenyala a més tots els detalls de la fundació i acaba amb la signatura dient: "Actum est hoc decima quinta

kalendas septembris anno 1222. Signum Dalmacy de Ruperbertino predicti qui hoc laudo, et firmo y prego que sien firmats".⁽¹⁸⁾

Durant els primers anys, la priora Guillema (1222-1262) fa esforços per consolidar el monestir. Té el reconeixement del papa Innocenci IV i el suport del vescomte Jofre de Rocabertí que li concedeix un privilegi de franquícia, el 1252, per obtenir i estimular donacions i llegats al monestir. Aviat famílies nobles d'una banda i altra dels Pirineus faran efectives rendes i donacions. D'aquesta manera s'assegurava la prosperitat i la continuïtat del monestir. La comunitat va créixer en nombre de donzelles. Aquesta primera etapa es caracteritza per la consolidació, el desenvolupament i la compra de diferents béns. Tot i així, la priora Guillema va tenir també algun petit conflicte. El llibre de notes esmenta diversos litigis amb els habitants de Cantallops. Eren causes per l'ús i domini de les aigües de la riera de Torrelles, de la Verneda i el torrent de les Llines.

Les notícies del monestir són de prosperitat i representen una successió de compres i donacions rebudes. Alamanda (1262-1285), la segona priora, és també artífex d'aquestes transaccions. Compra els delmes de les collites de la parròquia de Sant Miquel de Solans (la Jonquera, actual Santa Llúcia). Reben en donació l'estany de la Taxonera situat a la parròquia de Cantallops per Ramon de mas Puig, també de Cantallops. El 1267, Berenguer de Clusa ven a la canònica les rendes i altres drets de propietat que tenia a les parròquies de Sant Miquel de Solans i Santa Maria d'Agullana. Més endavant, el mateix comte d'Empúries, Hug IV, es converteix en protector de Bell-lloc. Aquest concedeix privilegi de salvaguarda a favor de la priora, les religioses, el personal domèstic i els béns del monestir. A més dóna una vuitena part del seu delme d'Agullana i vint-i-una "migerias" de blat dels Vilars d'Espolla. L'any 1276 el senyor del castell de Mont-roig, Galçaran, dóna el mas Serra de Darnius. Aquest tenia una germana dins el monestir.

Prioras de la canònica de Sant Bartomeu de Bell-lloc	
Guillema	1222-1262
Alamanda	1262-1285
Garsenda	1288-1294
Raimunda de Palol	1294-1317
Beatriu de Rocabertí	1330
Beatriu de Palol	1332-1336
Esclarmunda	1339-1341
Beatriu	1342
Sibilla de Soler	1347
Alamanda de Buada	1363-1367
Garsenda de Castellnou	1374-1382
Garsenda Sa Garriga	1388-1410

18. CLAVAGUERA I CANET, Josep. "Un monestir medieval a L'Albera". *Revista de Girona*, núm. 138, (gener - febrer 1990), pàg. 40.

Restes de l'absis del que fou l'església de Sant Bartomeu, 2004.

Tota aquesta etapa de prosperitat i riquesa es va veure estroncada de sobte per la invasió dels creuats francesos de Felip III l'Ardit de França el 1285. Aquest conflicte bèl·lic internacional, protagonitzat per una banda pel papa Martí IV i el rei francès, i per altra pel rei d'Aragó Pere II el Gran, esquitxa les terres gironines i en especial les empordaneses. En aquesta època sembla que el monestir fou abandonat.¹⁹ És possible que les monges, per salvar la vida, es refugiessin en algun poble emmurallat o castell. Tomàs Vicens ens explica que: *“l'any 1285 els soldats francesos comandats per Felip l'Atrevit invadien la*

19. Del monestir de Bell-lloc no tenim cap dada al respecte però segons María - Milagros Rivera: *“Desde...al menos, el siglo XII, tenemos datos...de un fenómeno exclusivamente femenino...mutilación sacrificial. Consiste en deformarse el cuerpo (típicamente el rostro) con el propósito de evitar el deseo y el acceso heterosexuales...el amputarse la nariz con el fin de evitar (cuando no bastaba la palabra) el matrimonio o la violación. Se produjo entre mujeres que no deseaban casarse y entre monjas cuyo convento no les proporcionaba seguridad suficiente contra la violación, especialmente en el marco de guerras interiores o invasiones extranjeras”* (pàg. 45-46). També ens diu que: *“el monacato pudo representar para las mujeres una vía de liberación de roles de género impuestos, ya que les permitía rechazar la sexualidad dominante, la reproducción...”* (pàg. 45). RIVERA, María - Milagros (Universitat de Barcelona). “Parentesco y espiritualidad femenina en Europa. Una aportación a la historia de la subjetividad” dins *Santes, Monges i Fetilleres: Espiritualitat femenina medieval. Revista d'Història Medieval*, dossier coordinat per Ferran Garcia Oliver. Universitat de València, vol. 2 (1991), pàg. 29-49.

Tot i així, la clausura es mantenia d'una manera molt *sui generis*. *“Atesa l'excessiva familiaritat dels clergues i laics amb les monges de Sant Bartomeu de Bell-lloc, intimin monitòria que els laics no entrin dins el monestir, 15 setembre 1355”*. Llibre U-27, Full f 108rv, Codi: U-027-02395, <http://www.arxiuadg.org/index3.htm>. Així també es registren algunes llicències de monges per absentar-se del monestir: *“A Esclaramunda de Catllar, monja de Bell-lloc. Llicència de viure un any a la Vajol i educar dues nebodes seves, filles de Gaufred d'Avinyò”*, 14 març 1348. Llibre U-11, Full f 24v, Codi: U-011-01172, <http://www.arxiuadg.org/index3.htm>.

nostra comarca sembrant arreu horrors i malvestats. La comunitat d'Agustines canongesses, davant aquests perills, abandonen Bell-lloc i fuig horroritzada, dispersant-se... Durant una centúria la comunitat de Canongesses viu sense residència fixa ni aixoplug que li permeti una vida garantida". Tot i aquesta explicació, en l'article de Clavaguera es pot veure, efectivament, que hi ha un buit, però és entre 1285 i 1288. Aquest darrer any varen entrar per sorpresa tropes franceses i tropes de Jaume II de Mallorca i varen prendre diversos castells.⁽²⁰⁾ El 1288 es torna a reprendre l'activitat i Garsenda, la nova priora, compra quatre masos a prop de Peralada. Continua Raimunda de Palol. Aquesta aconseguix el 1309 que Dalmau de Rocabertí subscriu a favor de Bell-lloc la venda de cinquanta sous de censos que havia de pagar el batlle de la Jonquera cada any per Nadal. A més trobem que molts homes de Peralada feien capbreus a les canongesses. El monestir a hores d'ara tenia un patrimoni molt important.

Si exceptuem el període d'instabilitat provocat per la guerra, la successió de les dues prioros següents transcorre amb ordre cronològic. El 1316 es varen poder comptabilitzar trenta-una monges. A partir de 1317, però, hi ha un altre buit fins el 1330, any en què trobem la mort de Beatriu de Rocabertí, germana del vescomte de Rocabertí. Dos anys després hi ha Beatriu de Palol que al 1333 fa una venda de masos i rendes de la parròquia de Sant Julià dels Torts (la Jonquera). Prenent aquest moment la cronologia de les prioros és inestable i ple de salts o buits. Més endavant trobem que es realitzen més vendes, com la que fa Esclarmunda el 1339. En aquest cas es tracta dels delmes de Sant Julià dels Torts. El 1347 Sibil·la ven un bancal situat a la parròquia de Vilanova de la Muga. D'aquest darrer any hi ha falta d'informació fins a 1363. Després d'un període de vendes trobem una herència a favor del monestir. Es tracta de la meitat del delme de la parròquia de Cantallops.

Garsenda Çagarriga va tenir un llarg priorat i fou la que va protagonitzar el trasllat a Peralada. Va rebre, per part de Felip Dalmau de Rocabertí, la cessió de l'antic Palau dels Vescomtes. Així consta en una escriptura de 29 de novembre de 1390. El document original no s'ha conservat i mossèn Constans es va valer d'una traducció del segle XVIII. Aquesta diu: "*De grat y certa ciència, per nos y nostres hereus y successors, presents y esdevenidors, donam y condeim ab perpetua donació, pura perfecta e irrevocable, que se diu entre vius, a V. M. venerable religiosa Domina Garsenda, per la gràcia de Déu, priora de dit monestir, present y acceptant, y a les canongesses y convent de l'expressat Monestir y a les successores de V.M. en lo mateix ja referit, tot aquell espay o sol de terra nostra, anomenat Palau, que tenim y es cerca y aprop de la yglesia de Sant Martí de dita vila, envers la part de tramontana, y també duna certa capella anomenada Sant Fructuós, allí mateix en lo dit lloch anomenat Palau, existent y fundada, com així mateix qualsevols camps, hospicis o casas, patis jardins, o carrers o altres qualsevols aspays*".⁽²¹⁾ A

20. BADIA i HOMS, Joan. *L'arquitectura medieval de l'Empordà. II – A, ALT EMPORDÀ (Agullana – Peralada)*. Girona: Diputació de Girona, 1981, pàg. 89.

21. CLAVAGUERA I CANET, Josep. "Un monestir medieval a L'Albera". *Revista de Girona*, núm. 138 (gener – febrer 1990), pàg. 42.

més, la mateixa vescomtessa, Esclarmunda, va dotar el nou convent de Peralada amb vint-i-cinc rals d'or anuals. També el llegat pontifici del papa d'Avinyó i el mateix antipapa Benet XIII varen donar el vistiplau al nou emplaçament. A partir d'aquest moment la comunitat va romandre a Peralada fins al 1977, any en què les poques monges que quedaven varen unir-se amb la comunitat de Santa Clara de Castelló d'Empúries. Aquest convent està situat entre aquesta població i Vila-sacra.

Les causes del trasllat poden ser diverses. Clavaguera posa de manifest diverses raons, però posa èmfasi en el perill que representava l'aïllament geogràfic per a les dones. Diu: *"...les canongesses agustines que, deixant els seus orígens, continuaran la vida plàcida i quieta, amb el mateix esperit monàstic dins dels murs de la vila comtal. La seguretat de llurs vides haurà guanyat a la bellesa del paratge de Bell-lloc"*. Seguint aquesta mateixa tònica continua amb què: *"la pau i la tranquil·litat en el monestir de Bell-lloc ben sovint es veien interrompudes per diverses causes externes, i és per això que en la documentació del llibre de notes abans esmentat observem una constant tendència a comprar terres i masos en la vila de Peralada i en el seu entorn. Això fa pensar que es covava la intenció del trasllat a la vila emmurallada"*.⁽²²⁾

Aquesta pot ser una bona interpretació. Tot i així si examinem les compres de terres a prop a Peralada, aquestes, es produeixen des del primer moment. Cal destacar, també, que les vendes de rendes o de masos es comencen a produir, curiosament, el 1333, l'anomenat *"lo mal any primer"*. És possible que les vendes responguessin a la voluntat d'amortir una època de males collites i crisi

*Vestigis de l'absis semicircular.
Foto: Miquel Serrano, 2004*

22. Mossèn Constans en el seu treball ens informa que: *"En la exposició de motivos que a tal decisión habían conducido, se alegaba el emplazamiento del monasterio de Bell-lloc en lugar desierto, sin defensa alguna y en gran parte derrumbado, lo que obligaba, a las religiosas, en los casos de invasiones de ejércitos del país y extranjeros, a abandonar el convento y refugiarse en lugares fortificados con todos sus bienes no sin grandes penalidades, peligros y dispendios. Por otra parte se insistía de parte de los malvados a cuya perversidad daba franquicias el lugar inhabitado"*.

Agraïixo a Inés Padrosa de la Biblioteca del Palau de Peralada per la invitació a consultar el treball de mossèn Constans.

econòmica. També s'ha de ressaltar que els béns venuts són els existents a la parròquia de Sant Julià dels Torts. A mesura que passa el temps trobem que la majoria d'actius del monestir es troben a Peralada i contrada. És possible, no segur, que el trasllat, a més d'una suposada inseguretat, fos motivat per estar més a prop dels dominis de la comunitat. A això s'ha de sumar la tendència del segle XIV d'anar a viles o ciutats amb existència de mercat, com també la relació estreta mantinguda amb la casa vescomtal.

Ara, el munt de pedres que resten a Bell-lloc són el testimoni de l'esplendor del que fou durant quasi dos segles el monestir agustí de Sant Bartomeu. Aquestes restes mereixerien un tracte més digne. La ubicació del bestiar fora del perímetre de l'antic edifici i una excavació, que podria suposar posar al descobert altres elements, serien unes actuacions que permetrien conservar i donar a conèixer millor la història d'aquest indret.

BIBLIOGRAFIA

BADIA i HOMES, Joan. *L'arquitectura medieval de l'Empordà. II - A, ALT EMPORDÀ (Agullana - Peralada)*. Girona: Diputació de Girona, 1978.

CAMPSOLINAS i JUANOLA, Albert. "L'antic monestir de Bell-lloc". *L'Esquerda de la Bastida. Revista de La Jonquera i contrada*, núm. 16 (Març 1998), pàg. 13.

CLAVAGUERA i CANET, Josep. "Un monestir medieval a l'Albera". *Revista de Girona*, núm. 138 (gener - febrer 1990), pàg. 39-43.

CONSTANS, Lluís G. "San Bartolome de Bell-lloc". Certamen histórico-literario de la Biblioteca del Palacio de Peralada de l'any 1953. Fons Biblioteca fons del Palau de Peralada (Secció H. Reg. 1290). Inèdit.

DD.AA. *La Catalunya Romànica. Volum IX, L'Empordà - II*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1990.

MONSALVATJE I FOSSAS, Francisco. *Noticias Históricas: Nomenclátor histórico de las iglesias parroquiales y rurales. Santuarios y capillas de la provincia y diócesis de Gerona*. Tomo XVI. Olot: Imprenta y Librería de Suc. De J. Bonet, 1909.

VICENS, Tomàs. *Qüestions prehistòriques i altres notícies de Peralada*. II part: "El monestir de canongesses de Sant Bartomeu de Bell-lloc de l'orde de Sant Agustí". Palafrugell: Imp. Palé, 1932, pàg. 21-35.